

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Ένας από τους θεμελιώδεις σκοπούς της Λογοτεχνίας είναι να αποκρυσταλλώνει και να συγκρατεί μέσα στις σελίδες των έργων της τα ρευστά γεγονότα της καθημερινής ζωής, ή σημασία των όποιων, πολλές φορές, — εξαιτίας ακριβώς της ρευστότητας και της έλλειψης χρονικής προοπτικής — μάς διαφεύγει. Μέσα στη λογοτεχνική διήγηση μπορούμε έμεις να σταματήσουμε τα γεγονότα, να τα καθλώσουμε — όπως ή μηχανή του κινηματογράφου καθλώνει μιὰ σκηνή — και να τα δούμε σ' όλην τους την έκταση, σ' όλη τή συγκίνηση ή τήν απάθεια, τή μικρότητα ή τὸ μεγαλείο τους. Η πυκνότης έξ άλλου, πὸ χαρακτηρίζει ιδίως τὰ ἐκτενέστερα έργα τῆς λογοτεχνίας, μάς παρέχει τὴν εὐκαιρία γιὰ ὀρθές συγκρίσεις καὶ παρλληλισμούς καὶ γιὰ μιὰ δίκαιη ἀξιολόγηση τῶν γεγονότων, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν προσώπων μιᾶς ὁποιασδήποτε ἐποχῆς, μὲ μέτρο ὄχι πιά τὸν ἐπίσημο καὶ ἀκαμπτο κανόνα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἐπιστήμης, ἀλλὰ τὴν ὑποκειμενικὴ κρίση καὶ τὸ ὑποκειμενικὸ συναίσθημα. Ἔτσι ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ πλουτίσουμε τὴν πείρα μας, τόσο στὸν τομέα τῆς καθαρῆς διανόησης, ὅσο καὶ στὸν τομέα τοῦ συναισθήματος, καὶ νὰ δονήσουμε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ τὸν κραδασμὸ ἑνὸς καθολικοῦ ἀνθρώπινου πάθους καὶ μιᾶς καθολικῆς ἀνθρώπινης δυναμικότητος. Τὰ στενὰ σύνορα τοῦ ψυχικοῦ μας βίου πλαταίνουν, κι' ἡ πείρα μας ἀπορρέει μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ φαινόμενον τοῦ καθολικοῦ βίου, δοκιμασμένη ἀπὸ τὴ δική μας πίστη, τὰ δικά μας ἰδεώδη καὶ τὴ δική μας ἔφεση ζωῆς.

Ἀπὸ τὰ λίγα αὐτὰ καταφαίνεται πόσο ἐξαιρετικὴ εἶναι ἡ σημασία καὶ πόσο σπουδαῖος εἶναι ὁ ρόλος τῆς Λογοτεχνίας, ὅσες φορές αὐτὴ ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ μακρυνὸ παρελθόν, νὰ τὸ ἀνασύρει ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ τάφο του καὶ νὰ τοῦ ἐμφυσήσει νέαν πνοήν.

Υπάρχουν βέβαια πολλοὶ «λογοτεχνικοὶ» τρόποι ἀντιμετώπισης τοῦ παρελθόντος. Στὸ σημερινὸ μας σημείωμα θὰ περιοριστοῦμε μονάχα στὰ λογοτεχνήματα πὸ ἀντιμετώπισαν τὸ παρελθόν, ὄχι σὰν ἀόριστη περίπτωση γενικοῦ φαινομένου ζωῆς, ἀλλὰ σὰν ἱστορία μὲ πραγματικὰ γεγονότα καὶ συγκεκριμένες ἐκδηλώσεις. Ἀφορμὴ μοῦ δίδουν οἱ δυὸ ἀξιόλογοι τόμοι τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος τοῦ Θανάση Πετσάλη «Οἱ Μαυρόλυκοι», ὅπου ὁ συγγραφέας δίδει σὲ λογοτεχνικὴ μορφή μιὰ ἱστορικὴ ἐνότητα ἀπὸ τοῦ 1565 μέχρι τοῦ 1799.

Οἱ συγγραφεῖς ἱστορικῶν μυθιστορημάτων ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν πολλές δυσκολίες καὶ πολλὰ προβλήματα. Ἡ ἀκρίβεια τῶν γεγονότων κι' ἡ παραδομένη μορφή κι' ἐκτίμηση τῶν ἱστορικῶν προσώπων ἀποτελοῦν δυσχέρεια στὴν ἀνέλιξη τοῦ μύθου καὶ τὴν ἐλεύθερη φιλολογικὴ προβολὴ τοῦ θέματος. Ἡ χρονικὴ έξ άλλου ἀπόσταση δημιουργεῖ πολλές ἀπορίες ὅσον ἀφορᾷ ιδίως τὴν ἀτμόσφαιρα, μέσα στὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ἐκτυλιχθῆ τὸ ἔργο. Μιὰ σημαντικὴ ἐπίσης δυσκολία εἶναι ἡ διαφορὰ πὸ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ νοοτροπία τῆς ἱστορουμένης ἐποχῆς καὶ τῆς δικῆς μας, πράγμα πὸ συντελεῖ ὥστε ν' ἀντιδροῦμε σήμερα ἀπέναντι σ' ἕνα γεγονὸς κατὰ τρόπον πολὺ διάφορο ἀπὸ κείνον πὸ θ' ἀντιδροῦσε ἕνας ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Στὰ προβλήματα αὐτὰ δόθηκαν κι' ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ δίδονται

διάφορες λύσεις. Υπάρχουν συγγραφείς που υπερτιμούν τον ιστορικό παράγοντα· άλλοι που δίδουν έμφαση στο άτομικό στοιχείο, στον άνθρωπο σαν άτομο ή μέλος της κοινωνικής ομάδας κ.λ.π. Υπάρχουν τέλος άλλοι συγγραφείς που χρησιμοποιούν τα ιστορικά πρόσωπα σα σύμβολα, για να προβάλλουν μέσα από αυτά κοινωνικές ή φιλοσοφικές ιδέες της εποχής τους, κι' άλλοι που αντιμετωπίζουν την Ιστορία με την πείρα όχι μονάχα της ιστορουμένης εποχής αλλά και των χρόνων που έπακολούθησαν.

Όποιοσδήποτε όμως κι' αν είναι ο «λογοτεχνικός τρόπος» του συγγραφέα κι' οποιαδήποτε ή μέθοδος της Ιστορικής του παρατήρησης, δέν υπάρχει αμφιβολία ότι το Ιστορικό μυθιστόρημα είναι από τα θέματα εκείνα που παρέχουν σ' ένα μυθιστοριογράφο πολλές εύκαιρίες δημιουργίας και έκτεταμένον όρίζοντα καλλιτεχνικής δράσης. Ο συγγραφέας καλείται να ζωντανέψει μιάν εποχή με τις μικρότητες, τις αδυναμίες, την τραγικότητα και το μεγαλείο της· να έμφυσήσει πνοή, όχι μονάχα στους μεγάλους ανθρώπους, αλλά και στους μικρούς, τους ταπεινούς, τους ανώνυμους, αυτούς που δημιουργούν κυρίως την Ιστορία κι' υπογραμμίζουν το χαρακτήρα μιās εποχής. Καλείται να θρει τή συνισταμένη της εποχής αυτής και να τή δώσει μέσα από τή διήγηση απλών καθημερινών περιστατικών, πραγμάτων άσήμαντων πολλές φορές, που κλείνουν όμως μέσα τους το βαθύ δράμα, το χαρακτήρα και το νόημα ολάκερης της εποχής τους.

Ο Πετσάλης ακολούθησε ακριβώς αυτό το τελευταίο : «Παρουσίασε μεγάλα γεγονότα με μικρούς ήρωες, με άσημους ανθρώπους». Άφησε τους διάσημους άνδρες της Ιστορίας, μ' εξαίρεση τον Κοσμά τον Αιτωλό και το Ρήγα, να στέκουν πιο πίσω, «σα φόντο σα θάβρο». Και κοπάφερε μέσ' από την Ιστορία μιās οικογένειας, μιās κοινής Έλληνικής οικογένειας, να δώσει το Έλληνικό πνεύμα τριών αιώνων, των πιο σκοτεινών αιώνων της Ιστορίας του Έλληνισμού. Μέσα στο βιβλίο του ή Ιστορία γίνεται ζωή. Οί περιπέτειες της Φυλής παίρνουνε χρώμα, δύναμη, ζωντάνια. Έμψυχώνονται τα γεγονότα, αίσθητοποιούνται τα σύμβολα, ζωντανεύουνε οί μορφές. Και παρακολουθούμε μέσα στις περιπέτειες των άλλεπάλληλων γενεών των Μαυρόλυκων τις άλλεπάλληλες περιπέτειες της φυλής μας : Το βαρύ ζυγό της δουλείας, το πνευματικό σκοτάδι μέσα στο όποιο ήτανε θυθισμένη ή Φυλή, την τραγωδία του παιδομαζώματος, το πρώτο δειλό ξύπνημα της έθνικής συνείδησης του ραγιαῖ, την πολιτεία των Φαναριωτών, το κρυφό σχολειό, την προετοιμασία για το ξεσήκωμα του Έθνους. Κι' όλα αυτά, όχι σαν κουραστική κι' άνιαρη Ιστορία, αλλά σαν βίωμα έθνικό συνυφασμένο με τή ζωή μιās ταπεινής Έλληνικής οικογένειας, που διατήρησε μέσα από το πέρασμα των χρόνων τήν ένότητα του χαρακτήρα και τα γενικά γνωρίσματα της πνευματικής κληρονομιάς του έθνους.

Το Ιστορικό μυθιστόρημα μόλις τώρα τελευταία άρχισε να καλλιεργείται συστηματικά στην Ελλάδα. Θα είναι ευτύχημα αν οί συγγραφείς μας στρέψουν περισσότερο τήν προσοχή τους στο δυναμικό αυτό λογοτεχνικό είδος και μᾶς παρουσιάσουν, μέσα από το φωτεινό προβολέα της Τέχνης ζωντανή τή μαγεία του θρύλου και τήν ήρωϊκή παράδοση του έθνους μας.